

МАКСИМ АНТОНОВИЧ СЛАВИНСЬКИЙ – ПОПУЛЯРИЗАТОР ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

У пропонованій статті розкриваються способи та методи популяризації літературної творчості Т.Г. Шевченка громадсько-політичним діячем, літератором та публіцистом М.А. Славинським у другій половині XIX – початку XX ст. Стаття є першою спробою узагальнюючого підходу до вчення еволюції окремих поглядів та подання своєрідної інтерпретації творчості великого Кобзаря. Висвітлена також перекладацька робота М.А. Славинського головної збірки поетичних творів Т.Г. Шевченка російською мовою, «Кобзаря».

Ключові слова: літературна творчість, публіцистика, перекладацька діяльність, Т.Г. Шевченко.

Постать Максима Антоновича Славинського (1868-1945), видатного державного і громадського діяча, вченого-історика, літературознавця, поета, публіциста, націолога, журналіста, перекладача є складною і неоднозначною. Сучасному читачеві, дослідникам суспільно-політичної думки в Україні його творча спадщина та біографія стала відома лише на початку XXI століття. Хоча його роль у історичних, культурних та політичних процесах, що відбувалися в Україні наприкінці XIX ст. та в першій половині XX ст. є вагомим. Внесок М. Славинського у розвиток української дипломатії та політики є суттєвим та достатньо висвітленим, що неможна сказати про літературно-публіцистичну та особливо перекладацьку роботу, яка не знайшла свого повноцінного висвітлення у дослідників історії та літератури.

Мета нашої статті: проаналізувати масив публікацій та перекладацьку роботу М. Славинського, присвячених постаті і творчості видатного українського поета, визначити їх інформаційний потенціал, розкрити погляди автора щодо формування творчого генія Т. Шевченка та його значення для української літератури і національного руху кінця XIX початку XX століття. Ці праці майже не потрапляли в поле зору вітчизняних науковців і спеціально не досліджувалися, що надає статті актуальності та наукової новизни.

Наявні публікації про перекладацьку діяльність та популяризацію творчості Т.Г. Шевченка М. Славинським відсутні. Окремі відомості його публіцистичної та перекладацької діяльності: представлені у бібліографічній праці «Шевченко Т.Г. Бібліографія літератури про життя і творчість 1839-1959» [1] у своєму першому томі, серед широкого кола авторів, вичерпно представлені назви статей М. Славинського, в яких досліджувалася творчість Т. Шевченка.

Праці М. Мартинюка, О. Мукомели, А. Животко присвячені лише окремим аспектам літературно-перекладацької діяльності М. Славинського [2].

Своєрідну «поетичну школу» М. Славинський пройшов на зібраннях київських літературознавчих об'єднань (гуртків), що сприяло його долученню до когорти молодих тогочасних поетів. Одним з перших був гурток, очолюваний молодим поетом В. Самійленком, членами якого були Б. Грінченко, В. Боровик, В. Залозний, М. Кононенко. У роботі саме цього об'єднання М. Славинський як літератор брав участь близько трьох років, тоді ж опублікував свої перші вірші [3, с. 154].

Будучи студентом історико-філологічного факультету Київського університету ім. Св. Володимира (1891-1895 рр.), він брав активну участь у роботі популярного на той час словниково-літературного гуртка. Одним із основних завдань гуртка був пошук та запис української лексики розмовної й літературної мови для видавництва словника, ініційованого національно-культурним товариством «Стара Громада». Серед його членів були відомі суспільні та культурні діячі В. Антонович, М. Лисенко, І. Нечуй-Левицький, М. Старицький, П. Чубинський та інші. «Громадівці» ініціювали серед національно-свідомої молоді пошук у літературних творах, збірниках народних оповідань, казках, піснях, переказах і думках слів для словника розмовної й літературної української мови.

Словникова група, до якої входив М. Славинський, опрацьовувала збірку творів Т. Шевченка «Кобзар». Особисто М. Славинський мав завдання вибрати всі слова з книги, що починались з літери «С».

Робота у цьому гуртку вплинула на світогляд М. Славинського та відіграла помітну роль у його наступній перекладацькій діяльності. Гуртківці опрацьовували не лише численні видання «Кобзаря», що були дозволені російською цензурою, а й повне, як на той час, видання творів Т. Шевченка, надруковане у Празі під редакцією Х. Вовка і О. Русова. Зі студентських років, зацікавившись особистістю та творчістю Т. Шевченка, М. Славинський все життя працював над цією тематикою – читав лекції, популяризував творчість, перекладав поезію Кобзаря російською, писав статті про нього.

Окремо потрібно висвітлити його активну позицію у популяризації літературної творчості Т.Г. Шевченка, яка не знайшла свого достатнього відображення у дослідників української історії та літератури. Досить цікавим у цьому аспекті є те, що популяризація творчості великого Кобзаря М. Славинським здійснювалася у перекладі його творів російською мовою.

Щоб сприяти популяризації творчості Т. Шевченка серед російського читача, М. Славинський і сам перекладав його, писав статті про зміст і спрямування творчості Кобзаря. М. Славинський розумів, що через російську пресу, через російську літературу Т. Шевченко стає відомим народам усієї Росії і далеко за її межами.

Так, у 1901 р. з нагоди 40-ї річниці смерті поета у газеті «Приднепровский край» було надруковано статтю М. Славинського: «Памяти Т. Шевченко» [4, с. 422;1, с. 174]. Дещо пізніше вийшла рецензія на книгу перекладів С. Дремцова «Т.Г. Шевченко Мотивы поэзии», яку М. Славинський опублікував у газеті «Мир Божий» у 1903 р. [5, с. 59-61].

Історія перекладів творів Т. Шевченка російською мовою нараховує вже понад століття й досить добре вивчена. Щоправда, слід визнати, що дослідження, у якому аналізувалися б усі існуючі переклади, на сьогодні відсутнє. Дослідники, як правило, писали про окремі переклади або окремих перекладачів [6]. Але й тут залишаються суттєві прогалини. Як справедливо вказував ще в 1965 р. М. Павлюк, «оцінка доробку окремих російських перекладачів Шевченка, визначення особистого внеску кожного з них у велику справу перекладання «Кобзаря» досі лишається чи не найбільшою з «білих плям» в історії популяризації Шевченкової творчості серед російських читачів» [6].

У 1911 р. під загальною редакцією М. Славинського був опублікований в Санкт-Петербурзі збірник творів Т.Г. Шевченка «Кобзарь», перекладений російською мовою [7].

Запропоноване видання «Кобзаря» містило переклади творів Т.Г. Шевченка, виконане російськими письменниками. Його поява приурочувалася п'ятдесяти роковинами від дня смерті великого Кобзаря. У цьому виданні, щоправда цензурованому, Т. Шевченко був репрезентований найповніше за всі попередні переклади на той час: 195 п'єс із загальних 218 творів поетичного спадку (неперекладеними були 8 «подражаній» і перекладних п'єс, 1 варіант поеми «Максимова криниця» та ще 14 самостійних творів) [7, с. 3].

Перекладені російською мовою тексти умовно можна поділити на дві групи: перша – 41 п'єса, перекладена раніше різними авторами; друга – 154 п'єси, переклад яких здійснили А. Колтоновський (43 п'єси) і М. Славинський (111 п'єс) [7, с. 4]. Короткий вступний біографічний нарис про Т.Г. Шевченка під назвою: «Муза народной жизни» (авторський заголовок «Тарас Шевченко») також належить М. Славинському [7, с. 5-28].

У розумінні ритміки, образного ладу в перекладах М. Славинського знайдено відповідну гармонію, образи й вислови. Його відтворення шевченківських віршів російською мовою здійснені з глибоким проникненням у суть української душі, зі знанням життя української людини, вигідно вирізняються серед перекладів професійних російських поетів. Про нелегку працю перекладацької роботи Олена Пчілка наголошувала: «Праця перекладання славетних авторів, великих майстерників, стилістів, – тяжка, дуже тяжка, бо потребує від перекладача великого знання й власного чималого таланту, смаку, – не дармо бо славнозвісний перекладач Жуковський сказав, що «переводчик есть суперник автора» [8, с. 7].

Видрукований «Кобзарь» став однією з визначних робіт літературознавця й перекладача, який вперше запропонував російському читачеві всебічне і повне видання класика української літератури.

Переклади творів Т. Шевченка російською мовою М. Славинським дали змогу М. Лисенку покласти на музику поезію Кобзаря. Пісні для сопрано М. Лисенка «Музыка до Кобзаря», зокрема, вірші «Якби мені, мамо, намисто»; «Не тополю високою», «Якби мені, черевички», «Ой я свого чоловіка в дорогу послала», «Княжна», «Чи ми ще зійдемося знову?», були взяті з російських перекладів М.А. Славинського [9, с. 266-268, 272].

З нагоди 50-ї річниці смерті Кобзаря на засіданні Російської академії наук у Санкт-Петербурзі 27 лютого 1911 р. М. Славинський виголосив доповідь «Шевченко как фактор украинской национальности» [10, с. 2;11, арк. 2], а 8 березня 1911 р. він на урочистому зібранні Всеросійського літературного товариства у Санкт-Петербурзі оприлюднив українською мовою промову «Тарас Шевченко», яку пізніше опублікував у київському часописі «Рада» [12, с. 3].

Релігійні мотиви літературної творчості Т. Шевченка були висвітлені М. Славинським у 2 номері часопису «Украинская Жизнь», що вийшов друком у Москві в 1914 році. Стаття під назвою «Шевченко и Библия» містила переконливу складову про значний вплив святого письма на літературну творчість великого Кобзаря. «Творчість Шевченка наскрізь просякнута мотивами біблійного характеру; вона звучить у всіх його творах суспільного, політичного, історичного характеру; вона небачено присутня у всій його поезії» – вказував у статті М. Славинський [13, с. 33].

Велику роль в популяризації творчості Т.Г. Шевченка відігравали статті, М. Славинського, особливо з нагоди його столітнього ювілею на сторінках російських часописів «Т.Г. Шевченко. 25-го февраля 1814 – 25 февраля 1914» [14, с. 2], «К юбилею Шевченка» [15], «Шевченковский юбилей» [16, с. 2], «Т.Г. Шевченко. 1814–25.II–1914» [17, с. 66-71], в яких подав нарис життя і творчості поета, проаналізував суспільно-політичні погляди і творчі зв'язки Кобзаря.

Публікація перекладів з Т. Шевченка, статей та віршів про революціоніруюче значення його творчості допомагала демократичним силам успішніше виступати проти великодержавного шовінізму та місцевого націоналізму, закликати народи до єднання в боротьбі за справжнє соціальне й національне визволення.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що М. Славинський своєю значною і багатогранною перекладацькою роботою популяризував поезію класика української літератури як серед українських, так і російських читачів другої половини XIX – початку XX ст. Це стало зв'язуючим елементом боротьби українства за своє національне самовираження та права вільно вшановувати пам'ять великого Кобзаря.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевченко Т. Г. Бібліографія літератури про життя і творчість 1839–1959: [у 2 т.]. / Т. Г. Шевченко. – К.: Вид АН УРСР, 1963–. – Т. 1: (1839–1916). – 1963. – 423 с.
2. Животко А.П. Історія української преси / А. П. Животко. – К.: НВЦ «Наша культура і наука», 1999. – 368 с.; Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914 – 1939 рр.): Матеріали до бібліографії; / Мартинюк М. / [упоряд. А. В. Антонюк]. – Львів: ВАТ «Універмаг «Львів», 1998. – 297 с.; Мукомела О. Славинський Максим Антонович / Олександр Мукомела // Українська журналістика в іменах. Вип. 1. – Львів., 1994. – С. 168–171.
3. Лавінський С. Переклади Г. Гейне / С. Лавінський // Зоря. – 1888. – Ч. 9. – С. 154.
4. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку 20 століття [уклад. Н. М. Сидоренко]. – К.: Досл. центр історії української преси, 2001. – 448 с.
5. Библиографический отдел. Беллетристика. Славинский М. Т.Г. Шевченко / [Перевод С.П. Дремцова] // Мир Божий. – 1903. – №1. – С. 59–61.
6. Про особливості популяризації Т.Г. Шевченка в Росії: загальноприступна біографія та переклади. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://worldlit. hnpu.edu.ua/ 1/2. php# _ftn15
7. Шевченко Т. Кобзарь. Под ред. М. Славинского / Тарас Шевченко. – Санкт-Петербург: 1911. – 252 с.
8. Костенко А. І. Леся Українка: Художньо-документальна біографія: / А.І. Костенко. – [2-ге вид., із змін. і доповн.]. – К.: Дніпро, 1985. – 393 с.
9. Ревуцький Д. Микола Лисенко. Повернення першоджерел / Дмитро Миколайович Ревуцький; [упор. В. В. Кузик]. – К.: Музична Україна., 2003. – 302 с.
10. Славинский М. Шевченко как фактор украинской национальности / М. Славинский // Речь. – 1911. – 9 матр. – С. 2
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф.3972, оп.1, спр.286. – 5 арк.
12. Славинський М. Тарас Шевченко / М. Славинський // Рада. – 1911. – 18 бер. – С. 2.
13. Славинській М. Шевченко и Библия /М. Славинський // Украинская жизнь. – 1914. – №2. – С. 32–38.
14. Славинский М. Т.Г. Шевченко. 25-го февраля 1814 – 25 февраля 1914 / М. Славинский // Русские ведомости. – 1914. – 25 февр. – С. 2.
15. Славинский М. К юбилею Шевченка / М. Славинский // Русские ведомости. – 1914. – 22 февр. – С. 3.
16. Славинский М. Шевченковский юбилей / М. Славинский // Биржевые ведомости. – 1914. – 25 февр. – С. 2.
17. Славинский М. Т. Г. Шевченко. 1814-25.II-1914 / М. Славинский // Новая иллюстрация. – 1914. – №9. – С. 66–71.

Ocheretianyi V.V., Nikolina I.I. Maxim Slavynskyi as Popularizator of Taras Shevchenko's Creative Heritage

The article shows techniques and methods of popularization of Shevchenko's literary heritage by the public character and politician M.Slavynskyi in the second half of XIX - early XX century. The article is the first attempt of resumptive approach to the evolution doctrine of particular views and offers peculiar interpretation of great Kobsar's creativity. Slavynskyi's translation of Taras Shevchenko's main poetry collection «Kobsar» in Russian is also outlined here.

Keywords: literary creativity, journalism, translation activity, Taras Shevchenko.

Очеретяный В.В. Николина И.И. Максим Антонович Славинский - популяризатор творчества Т.Г. Шевченко.

В данной статье раскрываются способы и методы популяризации литературного творчества Т.Г. Шевченко общественно-политическим деятелем, писателем и публицистом М.А. Славинским во второй половине XIX - начале XX в. Данная статья является первой попыткой обобщающего подхода к изучению эволюции отдельных взглядов и представления своеобразной интерпретации творчества великого Кобзаря. Освещена также работа М.А. Славинского как переводчика главной сборники поэтических произведений Т.Г. Шевченко на русском языке, «Кобзарь».

Ключевые слова: литературное творчество, публицистика, переводческая деятельность, Т.Г. Шевченко.

Статтю подано до редколегії 20.01.2017 р.

УДК 930 (73): 94 (470+571) «1861»

А.А. Савчук

СЕЛЯНСЬКА РЕФОРМА 1861 РОКУ В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті здійснено спробу представити особливості історіографічної ситуації, яка склалася в українській та російській історичній науці на межі XX – XXI ст., щодо осмислення причин і механізмів соціального перелому в історії Російської імперії середини XIX ст. Розглядається динаміка ключових проблемних вузлів дослідження Селянської реформи 1861 р.

Ключові слова: Селянська реформа 1861 р., кріпосне право, російське дворянство, історіографічна ситуація, українська історіографія, русистика, Редакційні комісії, Губернські комітети.

У спадщину від радянської історичної школи багатьом сучасним дослідникам дістався головний принцип: основний акцент робити на впровадженні реформи в дію, підготовчий процес та участь у ньому дворянства різних українських регіонів розглядаються епізодично, переважно у зв'язку з необхідністю показати «прогресивну» роль того чи іншого діяча. При цьому українські історики здебільшого спираються на надбання своїх попередників та зберігають вірність виставленим ними оцінкам.

Красномовним підтвердження такої історіографічної ситуації є й узагальнюючі праці, у тому числі й зарубіжних українців [21, с. 594 – 598; 22, с. 304 – 317]. Зокрема, у двотомному «Нарисі історії українського селянства» хоча й зазначено, що «селянська реформа 1861 р. займає одне з центральних місць в історії Російської імперії XIX століття» [26, с. 357–363], однак її тлумачення стисло подано переважно на основі вже традиційного історіографічного матеріалу. Зрозуміло, автори цієї праці та й історики, щопринагідно торкаються реформи 1861 р. у контексті задач своїх творів, змушені посилатися переважно на праці І.О. Гуржія, М.Н. Лещенка, В.П. Теплицького та деяких інших радянських істориків, не маючи можливості опертися в цьому питанні на новітні дослідження.

Попри те, що реформа 1861 р. у недавній українській історіографії знову стала «Великою» та посіла місце «десь поряд із такими незабутніми, знаковими явищами, як Громадянська війна 1861–1865 рр. у Сполучених Штатах Америки та революцією комунарів 1871 р. у Франції» [43, с. 67–68], у нечисленних проблемно-історіографічних розвідках, дисертаціях [1; 4; 19; 24; 38], своєрідних «підсумкових» статтях, де підводиться риска під попередньою традицією, все ще фігурують давно усталені оцінки.

Показово, що відданість традиції зберігається навіть там, де декларується новаторський підхід до аналізу Селянської реформи, зокрема, в праці В.М. Шевченка. Цікаво, що в її історіографічній частині зовсім не згадуються твори сучасних українських істориків. Загалом же нетрадиційність авторських підходів, якщо не рахувати вже обговорених зарубіжними русистами положень щодо «революційної ситуації», дотримання інтересів держави, а не селянства чи то дворянства і деяких інших, виявилися якимись надто традиційними. Зокрема, цілком безперечним для автора видається той факт, «що на середину XIX ст. найреальнішою суспільно-політичною силою, яка виступала проти кріпосництва, було селянство» [41, с. 41]. До «передового дворянства», яке протестувало проти кріпосного права, віднесено декабристів. Багато уваги приділено В.Г. Белінському, М.В. Буташевичу-Петрашевському. Серед тих, хто у своїх творах «різко засуджував феодально-кріпосницький лад», подано знову ж таки традиційний перелік імен: кириломефодіївці, Т.Г. Шевченко, О.І. Герцен, М.Г. Чернишевський, М.О. Добролюбов [41, с. 22 – 34]. Особливо цікаво було побачити у цьому ряду Григорія Квітку-Основ'яненка, оскільки його «Пысты до любезных землякив» (1839 р.) аж ніяк не відзначаються